

ВІДГУК

Офіційного опонента

кандидата мистецтвознавства, доцента

Беренбейн Інеси Самійлівни

на дисертацію

Калиниченка Ярослава Олеговича

**«Скрипкова творчість харківських композиторів ХХ століття:
історичний та жанрово-стильовий аспекти»,**

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво

1. Актуальність теми дисертації. Наукове осмислення феномену української композиторської школи як сукупності регіональних професійних осередків з притаманними для кожного регіону особливостями становлення і розвитку є одним з актуальних напрямків сучасного музикознавства. Дослідження регіональних особливостей та еволюції авторських стилів харківських композиторів ХХ століття у жанрах скрипкової музики стає однією зі складових формування національної музичної професійної культури, розширення знань про жанрово-стильовий та персонологічний аспекти процесу національного стилеформування, повернення до наукового та практичного обігу (педагогіки, виконавства) незатребуваних у попередні часи скрипкових творів харківських митців.

Деякі аспекти розвитку жанрів скрипкової музики і творчості харківських композиторів знайшли висвітлення в працях М. Гордійчука, І. Драч, І. Золотовицької, П. Калашника, В. Каразаєва, С. Кучеренка, Н. Очеретовської, І. Успенської, М. Черкашиної та ін. Однак окремого систематизуючого дослідження, де скрипкову музику харківських композиторів було б осмислено як цілісний феномен української музичної культури, на сьогодні немає. З огляду на означені міркування, дисертація Ярослава Олеговича Калиниченка, що присвячена системному узагальненню історичних та жанрово-стильових аспектів скрипкової творчості харківських композиторів ХХ століття, видається актуальною і своєчасною.

2. Наукова новизна дослідження. У рецензованій праці *вперше* в українському мистецтвознавстві розкрито формування харківської композиторської школи ХХ століття у зв'язку з особливостями розвитку харківського скрипкового виконавства і педагогіки у XVIII – XIX століттях, діяльністю представників різних європейських скрипкових шкіл. Під цим кутом зору висвітлено здобутки скрипкової творчості харківських композиторів ХХ століття. Зокрема, визначено естетико-стильові і жанрові особливості творчості харківських митців першої (К. Горський, Ф. Якименко, К. Богуславський, С. Дрімцов, М. Коляда, М. Рославець, В. Костенко) та другої (В. Борисов, Д. Клебанов, Б. Яровинський, М. Кармінський, В. Губаренко, В. Золотухін, В. Бібік, А. Гайдено, В. Птушкін та ін.) половини століття; охарактеризовано розвиток сонатного (Ф. Якименко, М. Рославець, М. Коляда) та концертного (В. Костенко, Д. Клебанов, В. Борисов,

В. Губаренко) жанрів. Дослідження авторських стилів Ф.Якименка, М.Коляди у контексті новітніх стильових течій першої третини ХХ століття значно збагатили накопичений в українському музикознавстві досвід осмислення стильового різноманіття інструментальної творчості цього періоду. Осмислення виконавських версій Концерту для скрипки з оркестром № 2 Д. Клебанова (А. Ліщинський) та «Юнацького» Концерту для скрипки з оркестром В. Борисова (І. Шаповалов) суттєво розширили знання про формування виконавської традиції інтерпретації творів харківськими скрипалями в історичній перспективі. В межах дослідження було введено до наукового обігу маловідомі твори харківських композиторів, серед яких п'єси К. Горського, сонати для скрипки і фортепіано Ф. Якименка та М. Рославця, актуалізовано увагу до концерту В. Костенка.

3. Теоретичне і практичне значення дисертації.

Основні положення, матеріали та висновки дисертації можуть бути використані при написанні наукових праць на відповідну тематику, у виконавській та освітній діяльності професійних музикантів. Матеріали роботи сприятимуть розширенню обсягів знань щодо жанрів скрипкової музики у творчості харківських композиторів, впровадженню цих матеріалів у виконавську і педагогічну практику, використанню результатів дослідження у підготовці навчальних курсів з історії музики, скрипкового виконавства.

4. Структура та зміст дисертації, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. За структурою, змістом, обсягом та оформленням дисертація відповідає усім встановленим вимогам. Дисертація складається із анотацій, вступу, трьох розділів з внутрішнім розподілом на підрозділи, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (208 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок, основний текст викладено на 164-х сторінках. У *Вступі* обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, завдання, теоретико-методологічну базу дослідження, його новизну, теоретичне і практичне значення. У *Першому розділі дисертації* розглянуто формування харківського скрипкового музичного простору як системного феномену. У *Другому розділі дисертації* досліджено скрипкову музику харківських композиторів першої половини ХХ століття, її різновекторний і стильовий контент. Окреслено жанрово-стильову палітру скрипкової творчості харківських композиторів першої третини ХХ століття (К. Горського, Ф. Якименка, К. Богуславського, С. Дрімцова, М. Коляди, М. Рославця, В. Костенка). В контексті українського музичного неоромантизму початку ХХ століття проаналізовано ранні сонати для скрипки та фортепіано Федора Якименка. З точки зору втілення національної специфіки в мистецтві здійснено аналіз скрипкової сонати і «Скерцо» М. Коляди.

У *Третьому розділі дисертації* узагальнено скрипкову творчість харківських композиторів другої половини ХХ століття. Охарактеризовано харківську композиторську школу цього періоду (В. Борисов, Д. Клебанов, Ю. Мейтус, О. Жук, Б. Яровинський, М. Кармінський, В. Губаренко,

В. Золотухін, В. Бібік, А. Гайдено, В. Птушкін, О. Щетинський, І. Гайдено). Досліджено особливості композиційного та виконавського підходів до трактування Концерту № 2 для скрипки з оркестром Д. Клебанова у виконавській версії А. Ліщинського. Шляхом аналізу виконавської інтерпретації «Юнацького» концерту для скрипки з оркестром І. Шаповаловим виявлено жанрово-стильові пріоритети скрипкової творчості В. Борисова.

5. Наукова обґрунтованість результатів дослідження обумовлена глибоким опрацюванням здобувачем теоретичних праць широкого гуманітарного спектру (історії, культурології, естетики, мистецтвознавства), нотних матеріалів, в результаті чого було виявлено специфіку і регіональні особливості харківської композиторської школи, передумови її формування в історичному та жанрово-стильовому аспектах. Висновки повною мірою підтверджують цілісність реалізації концепції дослідження. Достовірність результатів аналізу, що констатують історичні та жанрово-стильові особливості харківської композиторської школи, новаторське мислення харківських митців, не залишають сумнівів.

Таким чином, є підстави стверджувати, що наукові ідеї автора є теоретично та емпірично значимими та обґрунтованими. Фактів, які б вказували на недостовірність наведеної в роботі інформації, не виявлено.

6. Рівень виконання поставленого наукового завдання. Поставлена дослідником мета «шляхом аналізу історичного контексту та жанрово-стильових особливостей скрипкової творчості харківських композиторів теоретично осмислити формування українського скрипкового мистецтва як унікального музичного феномену ХХ століття» обумовила необхідність виконання низки завдань у певній логічній послідовності. Для цього здобувачем було застосовано комплекс загальних та спеціальних методологічних підходів, серед яких основними є історико-культурологічний, семантико-семіологічний, мистецтвознавчий, естетичний, культурологічний, а також концептуальні положення щодо аналізу виконавської майстерності, психолого-фізіологічної науки в галузі музично-виконавської практики тощо. Комплексний підхід до вивчення теоретичного і аналітичного матеріалу, чіткість в оперуванні методологічним інструментарієм визначили успішне виконання дослідницьких завдань. Отримані результати унаочнюють досягнення мети дослідження скрипкової творчості харківських композиторів як унікального національного феномену музичної культури України ХХ століття.

7. Апробація результатів дослідження. Повного викладу основних результатів у наукових публікаціях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження Ярослава Олеговича пройшли апробацію відповідно до вимог, які висуваються Міністерством науки і освіти України. Основні результати дисертації висвітлено у 9 публікаціях, з них: 3 статті у фахових виданнях України (категорія «Б»), 6 – у збірках матеріалів всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій. В усіх опублікованих матеріалах знайшли відображення основні ідеї та положення дисертації.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Викладені у дисертації та апробаційних матеріалах положення та висновки є оригінальними, науково доведеними і обґрунтованими, що дозволяє констатувати самостійність проведеного дослідження. В роботі відсутні некоректні цитування або текстові запозичення, що переконує у дотриманні автором правил академічної доброчесності.

9. Дискусійні положення та зауваження. Попри в цілому позитивне враження, яке склалося після опрацювання дисертації, окремі її положення спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнень і пояснень.

1. Недостатня чіткість в оперуванні стильовими поняттями, термінологією, розумінні контекстних зв'язків, які згідно з проблематикою дисертації мали б бути чітко усвідомленими. Аналізуючи творчість М.Коляди, автор пише, що у композиційній структурі сонати «проявляється національний тип мислення, якому більш характерне тяжіння до декоративного співставлення» (с.105-106). Натомість в українському мистецтвознавстві і філософії національна типологічна модель мислення визначається як екзистенційна романтично-барокова (О.Козаренко, Л.Ушкалов, Д.Чижевський). Звідси й поєднання сонатного і сюїтного композиційного принципів в сонатних формах. Недостатньо критичне ставлення до радянських ідеологічних джерел призвело до спрощеного розуміння музично-культурного процесу 20-30 років XX століття, зокрема недооцінки мистецьких ідей і концепцій того часу (ідея європеїзації, концепція «азіатського ренесансу» тощо), що визначили в українській композиторській творчості розвиток європейських інструментальних жанрів (сонат, концертів, квартетів).

2. Серед інших незначних зауважень зазначимо часткові повтори положень, дублювання узагальнень, протирічливі твердження, деяка плутанина з аббревіатурами музичних об'єднань, а також відхід від наукового стилю викладу тексту дисертації. Крім того, в тексті трапляються стилістичні, орфографічні, лексичні помилки.

Насамкінець, хотілося б поставити шановному здобувачу кілька **запитань:**

1. В своїй роботі ви датуєте скрипковий концерт С.Борткевича 1923 роком, тобто після виїзду композитора з України. Адже і М.Рославець написав свій концерт в еміграції. З чим пов'язані висловлені Вами певні застереження щодо творчості І.Борткевича?

2. Т.Якубов у своїх дослідженнях аргументовано проводить думку щодо датування написання концерту С. Борткевича 1916 роком в Харкові, прем'єри - 1922 роком у Празі та Відні, видання - 1923 роком в Австрії. Чи розділяєте ви думку Т.Якубова щодо першості концерту С.Борткевича в ряду українських скрипкових концертів?

Усі викладені зауваження і запитання не заперечують глибини положень дисертації, а мають, здебільшого характер уточнень, доповнень та побажань. Актуальність і багатобічне розкриття теми дослідження, новизна і вагомість отриманих результатів, можливість їх практичного застосування в науковій,

навчальній, виконавській діяльності дають підстави констатувати беззаперечну наукову цінність даного дослідження.

10. Загальний висновок і оцінка дисертації. Рецензована робота є оригінальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням належного теоретичного і методологічного рівнів. Актуальність ідей цієї наукової праці, її новизна, теоретичне і практичне значення не викликають сумніву.

Дисертація Ярослава Олеговича Калиниченка «Скрипкова творчість харківських композиторів XX століття: історичний та жанрово-стильовий аспекти» відповідає пп. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постаново Кабінету міністрів України № 44 від 12.01. 2022 р. (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р., затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри інструментально-виконавської
майстерності Факультету музичного
мистецтва і хореографії
Київського столичного університету
Імені Бориса Грінченка

